

Ἡ ἀτομικὴ μελέτη (κατ' ἰδίαν ἀνάγνωση) καὶ χρῆση τῆς Ἀγίας Γραφῆς κατὰ τοὺς Καππαδόκες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

ΧΡΙΣΤΟΥ Θ. ΚΡΙΚΩΝΗ*

Κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαίτερος τοὺς Καππαδόκες, στὴν Ἁγία Γραφή ὑπάρχει ὁ ζωντανὸς λόγος τοῦ Θεοῦ, πλήρης δυνάμεως καὶ χάριτος, ὁ ὁποῖος καταγράφηκε καὶ διατηρήθηκε στὴν Ἐκκλησία ὡς ἡ πνευματικότερη καὶ ἡ πολυτιμότερη παρακαταθήκη τῆς θείας ἀπολυτρώσεως. Ἔτσι ἡ Ἁγία Γραφή, ὡς πηγὴ δυνάμεως, ἐκπέμπει ἰσχυρότατη πνευματικὴ ἀκτινοβολία, διαφωτίζει πλήρως τὸ μυστήριον τῆς ὑπαρξῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ κάθε ἀνθρώπου στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ δίδει περιεχόμενον στὸ νόημα τῆς ἱστορίας καὶ ἰδιαίτερα ἀποκαλύπτει τὸ θαῦμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως. Γι' αὐτὸ τονίζεται τὸ ἀσύγκριτον κῦρος τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ὁ πρακτικὸς χαρακτήρας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες ἔθεσαν τὴν Ἁγία Γραφήν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς διαπαιδαγώγησιν τῶν ἀνθρώπων καὶ βῆσις τῆς ἀνάπτυξης τῶν κοινωνιῶν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ ἴδιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Καππαδόκες, ὑπῆρξαν καὶ συστηματικοὶ ἀλλὰ καὶ ἀσύγκριτοι ἀναγνώστες τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοὺς χρησιμοποιεῖτο ἀπὸ πολλὰς χριστιανικῆς οἰκογένειες ὡς ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῆς παιδικῆς ἡλικίας, θεωρούμενη ὡς πλήρης πηγὴ σοφίας καὶ δυνάμεως. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν χαρακτήριζον ὡς τὸ πιὸ εὐχάριστο καὶ τὸ πιὸ ὠφέλιμο βιβλίον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα βιβλία² γιατί βοηθᾷ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο βιβλίον

* Ὁ Χρῆστος Θ. Κρικῶνης εἶναι Ὁμ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

1. Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία α', Εἰς Ματθαῖον α', PG 57, 15 καὶ δ', PG 57, 18 καὶ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος α', 2, PG 32, 69B «... γνωρίζοντων τὸν σκοπὸν τῆς κλήσεως ἡμῶν ὅτι πρόκειται ἡμῖν ὁμοιωθῆναι Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει. Ὁμοίωσις δέ, οὐκ ἄνευ γνώσεως· ἡ δὲ γνώσις ἐκ διδασμάτων. Λόγος δέ, διδασκαλίας ἀρχὴ· λόγος δὲ μέρος, συλλαβαί καὶ λέξεις. Ὅστε οὐκ ἔξω σκοποῦ γέγονε τῶν συλλαβῶν ἡ ἐξέτασις».

2. Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς Ἑξαήμερον 1, PG 29, 53A.

για την πνευματική πρόοδο και ανάπτυξη της προσωπικότητός τους. Βέβαια η άνωτερότητα και η πνευματική αυτή υπεροχή της Αγίας Γραφής οφείλεται στο περιεχόμενό της, ότι δηλαδή περιέχει τον λόγον του Θεού, αλλά και στον θεόπνευστον και αὐθεντικὸν χαρακτήρα της, ὁ ὁποῖος νοεῖται ὡς ἡ φωτιστικὴ δύναμη, ἡ ὁποία ἔχει μεγάλη ἀξία ὄχι μόνο για τοὺς συγγραφεῖς της, ἀλλὰ και για τοὺς ἀναγνώστες της, τοὺς ὁποῖους φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ σὴν ὑπέροχη ἀλήθεια σ' ὅλη τὴν πορείαν τῆς ζωῆς τους³. Γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ιδιότητα τῆς ὑπεροχῆς της, ἐπιμόνως οἱ Πατέρες προτρέπουν τοὺς πιστοὺς νὰ τὴν μελετοῦν συχνά, διότι τὸ πνευματικὸν περιεχόμενό της εἰσέρχεται σὶς ψυχὰς αὐτῶν τῶν πιστῶν πού τὴν μελετοῦν καὶ γίνεται δύναμη πνευματικῆς ἀναμόρφωσης καὶ πλουσίας ἡθικῆς καρποφορίας⁴.

Ἡ ἀπλότητα τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεώς της, παρ' ὅτι περιέχει ὑψηλὰ νοήματα καὶ ὑπερφυσικὰς ἀλήθειες, ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες Πατέρες ὡς ξεχωριστός – ιδιαίτερος τρόπος συγκατάβασης τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ καθένας μελετητῆς της νὰ κατέχει τὰ λόγια της καὶ νὰ τὴν κατανοεῖ. Χαρακτηριστικῶς ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ «δι' ἀσθένειαν τὴν ἡμετέραν ἢ ταπεινότης τῶν λέξεων ἔγκειται καὶ θεοπρεπῶς ἅπαντα γίνεται διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν»⁵. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὸν καθένα ἀναγνώστη της, γιὰ τὸ περιεχόμενό της δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ συλλογὴ διαφόρων μηνυμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν παρέχει ἀπλῶς πληροφορίες γιὰ τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ νοεῖται ὡς τὸ σχέδιον καὶ ὁ ὀδηγὸς τῆς προσωπικῆς πνευματικῆς τελειώσεως καὶ παρόρμηση γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση καὶ τὴ σωτηρία τοῦ καθενός. Καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου αὐτῆς τῆς προσωπικῆς

3. Βλ. Μ. ΣΙΩΤΟΥ, Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὡς ἐρμηνευταὶ τῆς Αγίας Γραφῆς, ἐν Ἀθήναις 1963, σσ. 16-17 ἔ.

4. Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὑπόμνημα εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, προοίμιον 5, PG 30, 125C καὶ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἐρμηνεία εἰς Ἡσαΐαν, β', ε', PG 56, 34· «Ὁν γὰρ οὕτως αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες χειρογυροῦσιν ἡμῶν τοῦ σώματος τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς αἱ τοῦ νόμου ἐντολαὶ καταναγάγουσι τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα». Ἐπίσης ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἀπόδειξις τοῦ χρησίμως τὰς περὶ Χριστοῦ καὶ ἐθνῶν καὶ τῆς ἐκπτώσεως Ἰουδαίων προφητείας ἀσαφεῖς εἶναι II, α, PG 56, 176. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἐρμηνεία εἰς Ἡσαΐαν β', ε', PG 56, 34.

5. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία ιγ', Εἰς Γένεσιν α', PG 53, 135 καὶ Ὁμιλία ιβ', Εἰς Γένεσιν ε', PG 53, 104ἔ· «Καὶ εἰδὼς ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν Δεσπότης τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τῆς προαιρέσεως, καὶ τὸ εὐόλισθον, μεγάλα φάρμακα ἡμῖν κατέλιπε, τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, ἵνα ταῦτα ἐπιθέτοντες ἑαυτοῖς συνεχῶς, καὶ τοὺς βίους ἀναλογιζόμενοι τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, εἰς ζῆλον ἐναγώμεθα, καὶ μὴ ἀμελῶμεν τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ φεύγωμεν κακίαν, καὶ πάντα ποιῶμεν, ὥστε μὴ ἀναξίους ἑαυτοὺς καταστήσαι τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν».

σωτηρίας είναι υπόθεση του καθενός, λόγω της μεγάλης πνευματικής αξίας την οποία έχει η προσωπική ελευθερία του κάθε ανθρώπου, την οποία σέβεται και δεν θέλει να παραβιάσει ο ίδιος ο Θεός⁶.

Παρά ταύτα, όλοι έχουν ανάγκη της ουσιαστικής βοήθειας, η οποία παρέχεται από την Εκκλησία του Χριστού, με τη μελέτη της Αγίας Γραφής και μέσα στην οποία συντελείται η πραγματική κοινωνία των ανθρώπων με το σώμα του Χριστού, του Θεού και σωτήρος όλων. Της κοινωνίας αυτής αθηντικότερη ιστορική μαρτυρία αποτελεί αυτή η ίδια η Αγία Γραφή. Γι' αυτό η Εκκλησία είναι η μόνη, η οποία μās παρέχει την απαραίτητη και ασφαλή πνευματική βάση, καθώς και όλες τις ιστορικές και πραγματικές προϋποθέσεις για την όρθη κατανόηση και έρμηνεία της⁷. Έτσι οι Καππαδόκες Πατέρες διακρίνουν την ύπαρξη μās ουσιαστικής ενότητας μεταξύ Εκκλησίας, ιστορικής παραδόσεως και όλου του περιεχομένου της Αγίας Γραφής, ενότητα του πνεύματος του Θεού, δηλαδή διακρίνουν τον Θεόν ως πηγή όλων των θείων αποκαλύψεων του προς τους ανθρώπους.

Το ενδιαφέρον και η προσοχή των αναγνωστών της Αγίας Γραφής, συντελούν στην πνευματική αφύπνιση και την απαραίτητη αυτενέργειά τους για την ολοκλήρωση της προσωπικότητός τους. Η ίδια η Αγία Γραφή, με την ιδιαίτερη προσοχή και περιέργεια των αναγνωστών της που πρέπει να δείχνουν γι' αυτήν, τους βοηθεί να κατανοήσουν τις υπερφυσικές αλήθειες που περιλαμβάνονται στις λέξεις και εκφράσεις που περιέχει το κείμενό της.

Άλλ' η μελέτη και ανάγνωση της Αγίας Γραφής δεν ήταν μόνον υπόθεση ατομικής χρήσεως, αλλά κατά την εποχή της Καινής Διαθήκης υπήρχε και δημόσια χρήση της, όπως αυτό προκύπτει από τα ίδια τα βιβλία της.

Είναι άλλωστε γνωστόν ότι η Αγία Γραφή αποτελεί απ' αρχής το κεντρικόν ανάγνωσμα σε όλες τις λατρευτικές πράξεις της Εκκλησίας. Έτσι, τη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας καλύπτουν καθ' όλη τη διάρκεια του λειτουργικού έτους αναγνώσματα και περικοπές της Καινής Διαθήκης από τα Ευαγγέλια, τις

6. Βλ. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Έρμηνεία εις Ψαλμόν 44, α', PG 55, 148: «Άλλ' ου το Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὔτω ποιεῖ, ἀλλὰ καρδιαν ἀφήσιν εἰδέναι τὰ λεγόμενα... καθάπερ κηδόμενον καὶ εὐεργετοῦν καὶ κοινωνεῖν τῆς γνώμης τοὺς δεχομένους ποιεῖ καὶ μετὰ τῆς ἐκείνων διανοίας ἀποκαλύπτει τὰ λεγόμενα».

7. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἀπόδειξις τοῦ χρησίμως τὰς περὶ Χριστοῦ καὶ ἐθνῶν καὶ τῆς ἐκπτώσεως Ἰουδαίων προφητείας ἀσαφεῖς εἶναι, Π ζ', PG 56, 186. Βλ. καὶ Χρ. ΚΡΙΚΩΝΗ, Ἡ Ἐκκλησία Αἰθνητικὸς Ἐρμηνευτὴς τῆς ἐν Χριστῷ Θεῖας Ἀποκαλύψεως, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 133 ἔ.

Πράξεις και τις ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων, ἰδίᾳ τοῦ Παύλου, καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τοὺς Ψαλμούς, τοὺς Προφήτες, τὰ ποιητικὰ καὶ ἱστορικὰ βιβλία της. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀναγνωσμάτων αὐτῶν ὀλόκληρα χωρία καὶ φράσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπαντοῦνται στοὺς ὕμνους καὶ τὶς εὐχές τῆς Ἐκκλησίας τόσον ἀπὸ τὴν Καινὴ ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ἔτσι ἡ Ἁγία Γραφή, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς πίστεως, ὁ ὁδηγὸς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει στὴν Ἁγία Γραφή τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον καὶ στὴν ἱστορία καὶ τὴν δυνάμη της νὰ ἐμπνέει καὶ νὰ καθοδηγεῖ τὴν ζωὴ τῶν πιστῶν μελῶν της. Ἀλλὰ καὶ οἱ πιστοὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τους στὴ λατρευτικὴ ζωὴ καὶ πράξη τῆς Ἐκκλησίας ἔρχονται συχνὰ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὰ ἁγιογραφικὰ ἀναγνώσματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἔμμεση μὲ τοὺς ὕμνους καὶ τὶς εὐχές της. Ἔτσι βλέπουμε ὅτι ὁ κάθε πιστός, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ, τὴν κατ' ἰδίαν χρῆση καὶ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ στὶς λατρευτικὰ συνάξεις.

Ἡ χρῆση καὶ ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἄλλωστε γινόταν ἤδη στὶς ἰουδαϊκὰ συναγωγὰς καὶ ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῆς λατρείας στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντος, παρὰλληλα ὁμως γινόταν ἡ μελέτη καὶ ἀνάγνωσή της καὶ κατ' ἰδίαν, ἀτομικά. Ὡς γνωστὸν ὁ Νόμος ἦταν τὸ βασικὸ ἀνάγνωσμα τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ τὸν ἀπομνημονεύουν καὶ νὰ διδάσκονται στὴν ἐφαρμογὴ του ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν πέντε ἐτῶν.

Μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἁγία Γραφή γιὰ τὴν κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ δημόσια χρῆση, μελέτη καὶ ἀνάγνωσή της

Μαρτυρίες γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔχομε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἁγία Γραφή.

Ἔτσι, κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ⁸ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέγνωσε καὶ ἐρμήνευσε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν προφήτη Ἡσαΐα στὴ συναγωγὴ τῆς Ναζαρέτ. Ἐπίσης, ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων γνωρίζομε ὅτι ἡ Πεντάτευχος ἦταν «ἐκ γενεῶν ἀρχαίων» τὸ ἀνάγνωσμα τῶν συναγωγῶν κατὰ τὴν λατρεία τοῦ Σαββάτου. Σημαντικὲς εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες τῆς Καινῆς Διαθήκης γιὰ τὴν κατ' ἰδίαν ἀτομικὴ ἀνάγνωση καὶ χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Γνωστὲς εἶναι οἱ

8. Λκ. 4, 16 ἐ.

φράσεις του Ἰησοῦ, ὅπως «οὐδέποτε ἀνέγνωτε»⁹, οἱ ὁποῖες ἀπευθύνονται συνήθως στοὺς Φαρισαίους καὶ προφανῶς δηλώνουν τὴν κατ' ἰδίαν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐξάλλου, εἶναι ἡ διήγηση τῶν Πράξεων¹⁰ γιὰ τὸν Εὐνοῦχο ἀξιωματικὸ τῆς βασιλείας τῶν Αἰθιοπῶν Κανδάκης, ὁ ὁποῖος «καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ ἀνεγίνωσκεν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν». Καὶ στὴν ἐρώτηση τοῦ Φιλίππου· «ἄρα γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;» ἐκεῖνος ἀπάντησε· «πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μὴ τις ὀδηγήσῃ με;»

Εἰδικότερα, στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, χρησιμοποιεῖται ἡ Ἁγία Γραφή στὴ θεία λατρεία καὶ γενικὰ σὲ κάθε λατρευτικὴ τῆς πράξης. Ἡ χρῆση τῆς, τόσο στὴ δημόσια ὅσο καὶ στὴν κατ' ἰδίαν χρῆση βρῖσκεται ἤδη στὴν Π. Διαθήκη, στὴν ὁποία ὑπάρχουν καὶ οἱ σχετικὲς πληροφορίες¹¹.

Ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη

Ἔτσι, στὴν Π. Διαθήκη ἀναφέρεται ὅτι ὅταν ὁ Μωϋσῆς εἶχε παραλάβει στὸ ὄρος Σινᾶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ «ἀνέγνω τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης εἰς τὰ ὄρα τοῦ λαοῦ»¹², καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε: «πάντα ὅσα ἐλάλησεν ὁ Κύριος ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα»¹³. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ἡ ἀνάγνωση τοῦ Νόμου στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντος ἀποτελοῦσε τὸ κεντρικὸ μέρος τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς συναγωγῆς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα ἦταν ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆτες. Παράλληλα ὁμως πρὸς τὴ δημόσια χρῆση τῆς «Γραφῆς», ἦτοι τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, ἀναφέρεται καὶ ἡ κατ' ἰδίαν χρῆση¹⁴, μελέτη καὶ ἀνάγνωσή τῆς, ἡ ὁποία ἀποσκοποῦσε ὁ κάθε ἀναγνώστης τῆς «φοβεῖσθαι Κύριον τὸν Θεόν», «φυλάσσεσθαι πάσας τὰς ἐντολάς», «ἵνα μὴ παραβῆ ἀπὸ τῶν ἐντολῶν δεξιὰ ἢ ἀριστερά»¹⁵. Κυρίως ὁμως ἀπέβλεπε στοὺς νέους, στοὺς ὁποῖ-

9. Μρκ. 2, 23.

10. Πράξ. 8, 27-29.

11. ΓΑΛΑΝΗ Ιω., Ἡ «κατ' ἰδίαν» χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση, ἀνάπτυον, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 88 ἑ.

12. Ἐξ. 24,7.

13. Ἐξ. 24,7. Πολλὲς παρόμοιες δημόσιες ἀναγνώσεις τοῦ Νόμου μαρτυροῦνται, στὴν Π. Διαθήκη. Βλ. π.χ. Δευτ. 31,11. Α' Ἔσδρα 9,48. Νεεμ. 8,5. 8. 13,1 Δ' Βασ., 23,2. Ἱερεμ. 3,12. 11,6. 19,2. 43,8.

10. 13 ἑ. κ.ἄ.

14. Βλ. Δευτ. 17,19. Δ' Βασ. 22,8. Σοφ Σειράχ Πρόλ. 9,15 κ.ἄ.

15. Δευτ. 17,19.20.

ους ἀποτελοῦσε βασικὸν ἀνάγνωσμα¹⁶, α) γιὰ νὰ ἐξασκοῦνται στὴν τήρηση τοῦ Νόμου καὶ β) γιὰ νὰ ἀποκοτῶν ἀπὸ ἐνωρίς, ἀπὸ μικρὴ ἡλικία, τὴν θεοσέβεια καὶ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ¹⁷. Στὸν τομέα αὐτὸ ὑπῆρχε, βεβαίως, στενὴ συνεργασία μὲ τὴν οἰκογένεια, ἡ ὁποία ἦταν τὸ πρῶτο καὶ βασικὸ σχολεῖο ἐκπαιδεύσεως τῆς τήρησεως τοῦ Νόμου, τόσοσν πρακτικὰ ὅσον καὶ θεωρητικὰ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κ. Διαθήκη

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πληροφορίες τῆς Π. Διαθήκης καὶ στὴν Κ. Διαθήκη ἀνευρίσκονται πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὴν χρῆση τῆς «Γραφῆς»¹⁸, δηλαδὴ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, τόσο στὴ δημόσια θεία λατρεία ὅσον καὶ στὴν κατ' ἰδίαν μελέτη τῆς. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ πληροφοροῦμεθα α) ὅτι ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς εἰσηλθε κάποιου Σάββατο στὴ συναγωγή, στὴ Ναζαρέτ, ἀνέγνωσε ἀλλὰ καὶ ἐρμήνευσε τὰ γνωστὰ ἀναγνώσματα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ προφήτη Ἡσαΐα «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι..., ἰάσασθαι..., κηρῦσαι, ἀποστεῖλαι..., κηρῦσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν»¹⁹, ἐκ τοῦ ὁποίου διαπιστώνεται ἡ χρῆση καὶ ἀνάγνωση τῶν Προφητῶν στὶς συναγωγὰς κατὰ τὴ θεία λατρεία. β) Ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων²⁰, ἐπίσης πληροφοροῦμεθα γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας καὶ τὰ λόγια του στοὺς ἀκροατὲς πρὸς τοὺς ὁποίους εἶπε: «ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραὰμ καὶ οἱ ἐν ἡμῖν φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάλη. Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν τοῦτον ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ Σάββατον ἀναγιγνωσκόμενας κρίναντες ἐκπλήρωσαν...», ἀναφερόμενος στὴν

16. Ἡ ἀτομνημόνευση τοῦ Νόμου ἀρχίζε ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν 5 ἐτῶν. Τὴν ἐκπαιδευτικὴ αὐτὴ ἀρχὴ εἶχαν ἐπιβάλλει οἱ ραββῖνοι (βλ. Φύλων, *Πρεσβεία πρὸς Γαῖον* 16).

17. Βλ. σχετικῶς τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν.

18. Ἡ Γραφὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας εἶναι ἡ Π.Δ., δηλαδὴ ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆτες. Ὅταν ἡ Κ.Δ. χρησιμοποιεῖ τὶς φράσεις «γέγραπται», «λέγει ἡ γραφή», «κατὰ τὰς γραφάς», «καθὼς γέγραπται» κ.λπ., ἀναφέρεται στὴν Π. Διαθήκη. Σ' αὐτὴ προεικονίζεται καὶ προδιαγράφεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασή του. Ἡ «Γραφή» αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται σὲ κάποιο συγκροτημένο κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Π.Δ., ὅπως καθορίστηκε ἀργότερα, γιατί μὲ τὶς παραπάνω φράσεις οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. ἐννοοῦν καὶ κείμενα, τὰ ὁποία δὲν ἀνήκουν στὰ γνωστὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης (περισσότερα βλ. Ἰω. Καραβιδοπούλου, *Εἰσαγωγή στὴν Καινὴ Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 72 ἔξ.).

19. Λκ. 4,16 30.

20. Πρξ. 13,26-28.

ανάγνωση τῶν προφητῶν στίς συναγωγές κατὰ τὴ θεία λατρεία τοῦ Σαββάτου. γ) Ἀκόμα ἀπὸ τίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων πληροφορούμεθα γιὰ τὴν χρῆση καὶ ἀνάγνωση τοῦ Νόμου στίς συναγωγές τὰ Σάββατα. Ἔτσι, κατὰ τὴν Ἀποστολικὴ σύνοδο τῆς Ἱερουσαλήμ μετὰ τοὺς Πέτρον, Παῦλον καὶ Βαρνάβαν ὁμίλησε ὁ Ἰάκωβος, ἀναφερόμενος στὴν ἀνάγνωση τοῦ Νόμου, τῶν Προφητῶν στίς συναγωγές, καὶ εἶπε: «Μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγιγνωσκόμενος»²¹. δ) Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἀνευρίσκονται σχετικὲς πληροφορίες²².

Μάλιστα στὴν Κ. Διαθήκη εἶναι πολὺ συχνές οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴν κατ' ἰδίαν ἀνάγνωση τῆς «Γραφῆς». Ἔτσι, ὁ Ἰησοῦς ἀπευθυνόμενος στοὺς Φαρισαίους, ὅταν ἐκεῖνοι κατηγόρησαν τοὺς μαθητές του ἐπειδὴ «ἤρξαντο τίλλοντες τοὺς στάχτας ἐν τοῖς σάββασι», τοὺς εἶπε: «οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποίησεν Δαυὶδ ὅτε χρειᾶν ἔσχε καὶ ἐπέινασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ...;»²³. Ἀκόμη, ὑπάρχουν ἀρκετὲς μαρτυρίες στὴν Κ. Διαθήκη, ὅπως οἱ ἐκφράσεις: «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς»²⁴, «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ Μωϋσέως»²⁵, «οὐκ ἀνέγνωτε»²⁶ κ.ἄ., ἀναφερόμενες στὴ χρῆση καὶ ἀνάγνωση τῆς «Γραφῆς»²⁷. Στὴν Β' πρὸς Τιμόθεον ἀναφέρεται ὅτι ὁ Τιμόθεος ἐγνώριζε «ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερά γράμματα»²⁸, πὺ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κατ' ἰδίαν χρῆση τῆς «Γραφῆς» ἐγίνετο ἀπὸ πολὺ μικρῆ ἡλικία καὶ σ' αὐτὸ ἐδίδετο ἰδιαίτερη σημασία²⁹.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τίς μαρτυρίες ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στὴν χρῆση, δημόσια καὶ ἰδιωτικῆ, τῆς «Γραφῆς» κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Π. Διαθήκης, ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὲς ἄλλες μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἴδια

21. Πρξ. 15, 13-21.

22. Βλ. Β' Κορ. 3,14 ἐξ. Α' Τιμ. 4,13-14 κ.ἄ.

23. Μρκ. 2,23-26. Βλ. καὶ Μτθ. 12,3. Λκ. 12,5.

24. Μτθ. 21,42.

25. Μρκ. 12,26.

26. Μτθ. 12,5.

27. Στὴν ἴδια κατηγορία ὑπάγεται καὶ ἡ πληροφορία τῶν Πράξεων (17,11-12), κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ Βεροῖεις «...ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως...». Ἐπίσης καὶ τὸ Α' Τιμ. 4,13: «...πρόσσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ».

28. Β' Τιμ. 3,15.

29. ΓΑΛΑΝΗ ΙΩ., Ἡ «κατ' ἰδίαν» χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση, σσ. 88-89.

τήν Κ. Διαθήκη τόσο για τη δημόσια όσο και για την κατ' ιδίαν ανάγνωση βιβλίων κυρίως της Κ. Διαθήκης από τους αναγνώστες.

Ἔτσι, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς τοὺς γράφει: «ὀρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἀγίοις ἀδελφοῖς»³⁰. Ὁμοίως πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς γράφει: «καὶ ὅταν ἀναγνωσθῆ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῆ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε»³¹, στίς δὲ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου, ἡ ὁποία ἀπεστάλη πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν χριστιανούς ἔχουσα ὡς ἐξῆς: «Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν»³².

Ἦδη κατὰ τὴν 7^η δεκαετίαν μ.Χ. οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου φαίνεται ὅτι ἦταν εὐρύτερα γνωστὲς στίς χριστιανικὲς κοινότητες καὶ ὅτι ἐχρησιμοποιοῦνταν καὶ κατ' ιδίαν, ὅπως τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὴ Β' ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου, ὁ ὁποῖος γράφει: «καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν αἷς ἐστὶν δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσι ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν»³³ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὴν κατ' ιδίαν χρῆση καὶ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, ἐφ' ὅσον κάποιοι «ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν» κάποια σημεῖα τῶν ἐπιστολῶν του.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1^{ου} μ.Χ. αἰῶνα διαπιστώνεται χρῆση χωρίων ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης στὰ διάφορα ἔργα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ τῶν Ἀπολογητῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν εὐρύτερη διάδοση καὶ χρῆση τῆς κατ' ιδίαν μελέτης τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης, τῶν Ἐπιστολῶν καὶ τῶν Ευαγγελίων σὲ εὐρύτερη κλίμακα. Ἔτσι στὰ ἔργα: Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων³⁴, Ἐπιστολὴ Βαρνάβα³⁵, Α' ἐπιστολὴ Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους³⁶, κ.ἄ.

30. Α' Θεσ. 5,27.

31. Κλσ. 4,16.

32. 15,23.

33. 3,15-16.

34. ΔΙΔΑΧΗ. Βλ. π.χ. I, 3 (=Μτθ. 5,44-47). I, 5 (=Λκ. 6,30). X, 4 (=Ἰω 17,11) κ.π.ἄ. VIII, 2 ἔ. IX, 2 ἔ. XV, 3 κ.ἄ.

35. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΒΑΡΝΑΒΑ. V, 9 (=Μτθ. 9,13). IV, 14 (=Μτθ. 22,14). XXI, 6 κ.ἄ.

36. Α' ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ, LIII, 1 ἔ.

μαρτυρείται ή κατ' ιδίαν χρήση και ανάγνωση τῶν βιβλίων τόσοσ τῆς Παλαιᾶς ὅσον καὶ ἀρετῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, παρόμοιες πληροφορίες ἀνευρίσκονται καὶ στίς ἐπιστολῆς τοῦ Πολυκάρπου Σμύρνης³⁷, τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας³⁸ καὶ τοῦ Παπία Ἱεραπόλεως³⁹.

Ἐπίσης ὁ ἀπολογητής, φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος γράφει πρὸς τὸν Τρύφωνα⁴⁰: «ἐπειδὴ ἀνέγνωσ, ὦ Τρύφων, ὡς αὐτὸς ὁμολογήσας ἔφησ, τὰ ὑπὸ τοῦ σωτήρος ἡμῖν διδαχθέντα», ἀπ' ὅπου συνάγεται ἡ κατ' ιδίαν χρήση τῶν Εὐαγγελίων καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸν ἰουδαῖο Τρύφωνα μὲ τὸν ὁποῖον διελέγετο ὁ Ἰουστίνος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἄλλος ἀπολογητής, ὁ Θεόφιλος Ἀντιοχείας, προτρέπει τὸν Αὐτόλυκον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνει τὸ ἔργον του νὰ μελετᾷ «τάς προφητικὰς γραφὰς» καὶ νὰ ἐρευνᾷ «φιλοφρόνως τὰ τοῦ Θεοῦ»⁴¹. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Εἰρηναῖος προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ γνωρίσουν κάθε θεία Γραφή⁴² μέσα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ διάφορα νόθα καὶ ψευδῶνυμα κείμενα γνωστικῶν καὶ ἄλλων αἰρετικῶν κύκλων, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν σύγχυση στοὺς πιστούς⁴³.

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῆ ὅτι ἀπὸ τὴν ἴδια ἐποχὴ παρατηρεῖται ἔντονη μεταφραστικὴ κίνηση τῶν βιβλίων τόσοσ τῆς Παλαιᾶς ὅσον καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης στίς διάφορες γλώσσες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθὼς καὶ ἡ διάδοσή της μὲ σημαντικὴ τὴν αὔξηση τῆς κατ' ιδίαν χρήσεως καὶ μελέτης της ἀπὸ τὰ αὐξανόμενα συνεχῶς μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης, παραλλήλως μὲ τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης στίς λατρευτικὲς συνάξεις ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος γράφει στὴν Α' Ἀπολογία του: «καὶ τῆ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρα πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπονημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκειται μέχρις ἐγγωρεῖ»⁴⁴.

37. ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ. Πρὸς Φιλιππησίους, 1,3. 4. 5. 9. 11. 3,2. 11,3-4.

38. ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ. Πρὸς Ἐφεσίους V, 2 (= Μτθ 18,20). Πρὸς Φιλαδέλφεις VII, 1 (= Ἰω 3,8). 8,2 ἔ. 14,1 ἔ.

39. ΠΑΠΙΑ ΙΕΡΑΠΟΛΕΩΣ. Βλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία Γ' 39,3-4.

40. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ, Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, 10,18. Βλ. καὶ Χρ. ΚΡΙΚΩΝΗ, Ὁ Λόγος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ Διδασκαλία τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου, ΠΑΤΕΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, τ. Α', Θεσσαλονίκη 2008, σ. 129 ἔ.

41. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Πρὸς Αὐτόλυκον 1,14. 2,34.

42. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ. Ἐλεγχος Ε' XX, 1 = ΒΕΠΕΣ 5, 137,26-28. Βλ. καὶ Α' IX, 1 = ΒΕΠΕΣ 5, 112, 31 ἔ.

43. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ. Ἐλεγχος Ε' XX, 2. καὶ Β' XXVII, 1 = ΒΕΠΕΣ 5, 141, 14-19.

44. 67,3. Παρόμοια πληροφορία ὑπάρχει στὸ βιβλίον ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ· ἔχει ὡς ἐξῆς:

Μετά τή συγκρότηση τοῦ κανόνος τῆς Κ.Δ. τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης, ὡς καὶ τῆς Π. Διαθήκης, χρησιμοποιήθηκαν ὡς κύρια ἀναγνώσματα στίς λατρευτικές συνάξεις τῶν χριστιανῶν, ἐνῶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τίς Συνόδους, ἄρχισε καὶ ἡ θεολογικὴ ὀρολογία νὰ ἐπηρεάζει καὶ διαποτίζει τὴ θεία λατρεία. Ἔκτοτε ἡ θεία λατρεία γίνεται ἀλλὰ καὶ παραμένει μέχρι σήμερα βιβλική.

Βεβαίως, ἡ κατ' ἰδίαν χρῆση καὶ μελέτη τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης, τῆς Ἁγίας Γραφῆς προηγήθηκε χρονικῶς τῆς χρήσεώς της στὴ λατρευτικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Ἦδη κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους στὴ βάση τῆς θείας λατρείας ὑπῆρχε ἡ προφορικὴ παράδοση τοῦ Ἰησοῦ⁴⁵, ὡς καὶ διάφοροι ὕμνοι μὲ καινοδιαθηρικὸ θεολογικὸ περιεχόμενο, καὶ συσχετισμοὺς πρὸς τὴν Π. Διαθήκη⁴⁶. Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῆ ὅτι δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ θεία λατρεία ἡ κατ' ἰδίαν ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς μὲ διάφορες μορφές της, ἀλλ' εὐρίσκεται πάντοτε ἐντεταγμένη μέσα στὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τίς πλέον σημαντικὲς ἐκδηλώσεις της γι' αὐτὸ καὶ ἐνισχύεται ἀπὸ αὐτὴν⁴⁷.

Ἔτσι ἀπὸ τὸν 3^ο αἰῶνα μ.Χ. ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖ τὸ κύριο καὶ βασικὸ βιβλίον τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς ζωῆς καὶ ὅπωςδήποτε τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς γνώσεως⁴⁸. Σὲ σπουδαιότητα καὶ ἀξία τὸ περιεχόμενον τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑπερέχει τῶν ἔργων καὶ τῶν πλέον σπουδαιότερων κλασσικῶν συγγραφέων, γι' αὐτὸ καὶ οἱ προσερχόμενοι καὶ

«Μέσος δὲ ὁ ἀναγνώστης ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἐστώσ ἀναγινωσκέτω τὰ Μωϋσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὰ τῶν Κοιτῶν... Μετὰ τοῦτο αἱ Πράξεις αἱ ἡμέτεραι ἀναγινωσκέσθωσαν καὶ αἱ ἐπιστολαὶ Παύλου τοῦ συνεργοῦ ἡμῶν, ὅς ἀπέστειλε ταῖς Ἐκκλησίαις καθ' ὑφήγησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ Εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν καὶ οἱ συνεργοὶ τοῦ Παύλου...» (Π, 57,5-7). Τὸ βιβλίον αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν Δ' μ.Χ. αἰ., ἀλλὰ στηρίζεται σὲ παλαιότερα πρότυπα γι' αὐτὸ καὶ οἱ πληροφορίες του θεωροῦνται σημαντικὲς.

45. Στὴν αὐθεντία αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ ἀναφέρεται ἀρχετὲς φορὲς ὁ Ἄπ. Παῦλος στίς ἐπιστολές του μὲ τίς φράσεις: «τοῦτο γάρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου» (Α' Θεσ. 4,15), «παραγγέλλω οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ὁ Κύριος» (Α' Κορ. 7,10), «ὁ Κύριος διέταξεν» (Α' Κορ. 9,14) κ.λπ.

46. Στὴν Κ.Δ. ὑπάρχουν ἀρχετοὶ πρωτοχριστιανικοὶ ὕμνοι. Βλ. π.χ. Φίλιπ. 2,6-11. Κολ. 1,15-20. Ἐφεσ. 1,3-14. Α' Τιμ. 3,16. Α' Πε. 3,18 κ.ἄ.

47. Βλ. ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ, Ὑπόμνημα εἰς τὸν Προφήτην Δανιὴλ 1,22.

48. Βλ. HARNACK A., *Über den privaten Gebrauch der heiligen Schriften in der alten Kirche*, Leipzig 1912, σ. 59.

ἀποδεχόμενοι τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία τὴν Ἁγία Γραφή εἶχαν καὶ χρησιμοποιοῦσαν ὡς πρῶτιστο βασικὸ καὶ διαρκὲς ἀνάγνωσμα⁴⁹.

Κατὰ τὴν περίοδο ὅμως κατὰ τὴν ὁποία ἡ θεία λατρεία ἀρχίζει νὰ παίρνει ὀριστικὴ μορφή, ἤτοι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, ἡ κατ' ἰδίαν ἀτομικὴ μελέτη καὶ χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς κορυφώθηκε τόσο στὴν Ἀνατολή ὅσον καὶ στὴ Δύση καὶ σ' αὐτὸ συνέβαλε ἀποτελεσματικὰ ἡ ἐπίδραση τῶν πατέρων, ἰδίως τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν τῆς περιόδου αὐτῆς καὶ μάλιστα τῶν Καππαδοκῶν πατέρων καὶ τῶν μεγάλων ἀσκητῶν.

Μαρτυρίες γιὰ τὴ μελέτη καὶ ἐρμηνεία τῆς Ἁγ. Γραφῆς
ἀπὸ τοὺς μεγάλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως
ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον.

α) Ἀπὸ Μ. Βασίλειον

Ἔτσι ὁ Μ. Βασίλειος, μεθοδικὸς καὶ ὀργανωτικὸς ὅπως ἦταν, ἐπεδόθηκε στὴ συγκρότηση μοναχικῶν κέντρων, κέντρων ἀσκήσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως μοναχῶν μὲ σκοπὸ νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ ἀναδειχθοῦν κατάλληλα στελέχη γιὰ διάφορες ἐκκλησιαστικὲς δραστηριότητες. Στὰ κέντρα αὐτὰ καλλιιεργεῖτο ἀκμαῖον τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα μὲ βάση πάντοτε τὴ διδασκαλία, μελέτη καὶ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ καταρτίζονταν στελέχη γιὰ τὸ ποιμαντικὸν καὶ θεολογικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναδείχθηκαν σὲ ἐπισκοπικὲς θέσεις. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ κέντρα ἐξελίχθηκαν σὲ πραγματικὰ σχολεῖα μὲ προγράμματα μαθημάτων, στὰ ὁποῖα ἡ σπουδὴ τῶν κοσμικῶν γραμμμάτων θεωροῦνταν μὲν χρήσιμη, ἀλλὰ ἡ διδασκαλία τῶν βιβλικῶν-ἁγιογραφικῶν καὶ θεολογικῶν μαθημάτων κρίνονταν ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητη καὶ ὡς κύρια ἀρμοδιότητα τῶν διδασκόντων στὰ κέντρα αὐτά. Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν κέντρων-ἀσκητηρίων αὐτῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βασικὴ μελέτη καὶ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, περιελάμβανε καὶ ἄλλα μαθήματα, χρήσιμα γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, ὅπως τὴν καλλιγραφία, τὴν τεχνογραφία, τὴν ἀντιγραφὴν γιὰ τὶς ἐκδο-

49. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας γράφει γι' αὐτό: «Ἐνθεν καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς μὲν ἄρτι εἰσαγομένοις καὶ τὴν ἕξιν ἀτελέσιν, ὡς ἂν τὰς ψυχὰς νηπίοις, ἀπλοῦστερον ἢ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἀνάγνωσις παραδίδεται μετὰ τοῦ δεῖν πιστεῦν ὡς θεοῦ λόγοις τοῖς ἐμπερομένοις παρακελεύεσθαι» (Εὐαγγ. Προσφω. 12,1 ἢ PG 21,952D). Ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν Ὁριγένη ὅτι παρὰλληλα μὲ τὴν ὑπόλοιπὴ παιδεία τοῦ ἄκουγε καθημερινὰ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ διάβαζε καὶ ἀπήγγελλε κομμάτια τῆς (PG 20,524C). ΓΑΛΑΝΗ Ιω., μν. ἐργ. σ. 90-93.

τικές ανάγκες της Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλα χρήσιμα γιὰ τὸ γενικότερο κοινωνικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως νοσοκομειακὴ, ἰατρικὴ κ.ἄ. Πάνω ἀπ' ὅλα ὁμως διδάσκονταν θεολογικὰ μαθήματα μὲ βάση καὶ ὁδηγὸ τὴν Ἁγία Γραφή.

Καὶ ἀπὸ αὐτὰ, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσομε ὅτι τὸ ἰδεῶδες τῆς βασικῆς αὐτῆς παιδείας κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον εἶναι ἡ μελέτη καὶ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Διότι μέσα σ' αὐτὴν περιέχονται ὅλες οἱ ἐντολές γιὰ τὰ ὅσα ὀρθὰ πράγματα ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ πράττουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ διότι μέσα σ' αὐτὴν ἀναφέρονται γραπτῶς οἱ βίοι καὶ οἱ δραστηριότητες τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι προβάλλονται στοὺς ἀνθρώπους ὡς ζωντανές εἰκόνες τῆς κατὰ θεὸν διαγωγῆς καὶ παραδείγματα πρὸς μίμηση.

Εἰδικὰ ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ὑπῆρξε μόνον ὑποδειγματικὸς καὶ συστηματικὸς μελετητὴς καὶ γνώστης τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ του ἀκόμη χρόνια καὶ στὴ συνέχεια ὑπῆρξε ἐκλεκτικὸς στὶς ἐρμηνεῖες τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὶς ὁποῖες ἐκφώνουσε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ὡς ὁμιλίες. Τὸ κάθε κείμενόν του ἀποδεικνύει ὅτι ὄχι μόνον γνῶριζε ἄριστα τὴν Ἁγία Γραφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν μελετοῦσε καὶ χρησιμοποιοῦσε μὲ ἄνεση σὲ κάθε περίπτωση, μὲ βάση τὸ κείμενο τῶν Ο', ἀλλὰ καὶ ἄλλες μεταφράσεις τοῦ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου, τὸ ἐβραϊκὸ ὁμως κείμενο δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἐγνώριζε. Ἐρμηνεύει τὰ κείμενα ὡς ἔχουν, διότι σέβεται τὸ περιεχόμενό τους. Διαβεβαιώνει ὅτι γνωρίζει τοὺς κανόνες τῆς ἀλληγορίας, τοὺς ὁποῖους ἔχουν ἐφεύρει ὅσοι δὲν θέλουν νὰ εἶπουν ὕδωρ τὸ ὕδωρ, φυτὸ τὸ φυτὸ, καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ κείμενα ἀπομακρύνοντάς τα ἀπὸ τὴν πραγματικὴ τους ἔννοια. Καὶ ἐνῶ δὲν χρησιμοποιοεῖ τὴν ἀλληγορίαν, χρησιμοποιοεῖ ὁμως τὴν τυπολογία, ὅπου εἶναι ἀπαραίτητη ἢ βοήθειά της.

Παρὰ τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸν Ὠριγένη, τὸν ὁποῖον εἶχε ἐπιλέξει ὡς ὁδηγόν του στὶς θεολογικὲς μελέτες, δὲν τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐρμηνευτικὴ του μέθοδο καὶ μάλιστα μετρίασε τὶς ἀκρότητές του καὶ προτίμησε νὰ ἀκολουθήσει στὴν ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὴν μέθοδο τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς. Ἔτσι διαφέρει ἀπὸ τὸν Ὠριγένη καὶ δὲν προσκολλᾶται στενὰ στὸ κείμενο, γιὰ νὰ τὸ ἀναλύσει πρωταρχικὰ ἱστορικοφιλολογικὰ, ὅπου ὁ Μ. Βασίλειος ἀποδεικνύεται δεινὸς φιλόλογος μὲ τὶς φιλολογικὲς παρατηρήσεις του. Τὸ βιβλικὸν κείμενο εἶναι γι' αὐτὸν ἀφορμὴ γιὰ νὰ προχωρήσει καὶ νὰ ἐκθέσει τὶς προσωπικὲς του σκέψεις σὲ μεγάλα θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς.

Σπουδαῖες ἐρμηνεῖες του εἶναι μιὰ σειρὰ ὁμιλιῶν στὴν Ἑξαήμερον, στοὺς Ψαλμοὺς, στὸν Ἡσαΐα καὶ μερικὲς ἄλλες ὁμιλίες του σὲ βιβλικὰ χωρία⁵⁰.

50. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Ὁ Μ. Βασίλειος, βίος καὶ πολιτεία, συγγράμματα καὶ θεολογικὴ σκέψις*,

β) *Ἀπὸ Ἰωάννην Χρυσόστομον*

Ἐξέχουσα πατερική μορφή τῆς περιόδου αὐτῆς, τοῦ 4ου αἰῶνα, ἀναδεικνύεται ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται γιὰ τὴν ιδιαίτερη ἐνασχόλησή του μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ ἴδιος ἐρμήνευε τὴν Ἁγία Γραφήν ἐνώπιον πυκνοῦ ἀκροατηρίου καὶ προέτρεπε τοὺς ἀκροατὲς του νὰ μὴν περιορίζονται μόνο σὲ ὅσα ἀκοῦν στὶς συνάξεις καὶ νὰ ἀρκοῦνται σ' αὐτά, ἀλλὰ τοὺς συμβούλευε νὰ μελετοῦν τὴν Ἁγία Γραφή καὶ κατ' ἰδίαν στὸ σπίτι τους ἢ τὸ κελί τους, ἂν εἶναι μοναχοί⁵¹, τῶν ὁποίων ἦταν συνεχῆς μελέτημα τὰ ἔργα του.

Οἱ προτροπὲς καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πατρὸς καὶ ἐρμηνευτοῦ τῆς Ἁγίας Γραφῆς γιὰ τὴν κατ' ἰδίαν ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα γιὰ τοὺς πιστοὺς κάθε ἐποχῆς. Γιὰ τὸν Χρυσόστομο ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖ τὸν μόνο καὶ πιὸ ἀσφαλῆ δρόμο νὰ προσεγγίσει κανεὶς τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἐξοικιωθῆ μαζί του μετὰ μάλιστα τὴν πώση του καὶ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ αὐτόν⁵².

Κανονικά, σημειώνει, δέν θὰ ἔπρεπε νὰ χρειαζόμασταν τὴ βοήθεια τῶν Γραφῶν, ἂν εἶχαμε καθαρὴ ζωὴ, ὥστε οἱ ψυχές μας νὰ εἶχαν τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀντὶ γιὰ τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔχουν γραφεῖ μὲ μελάνι, οἱ καρδιές μας νὰ εἶχαν γραφεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ δέν ἔγινε αὐτὸ καὶ δέν δεχθήκαμε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καλὸ θὰ εἶναι νὰ δεχθοῦμε τὸ δρόμο αὐτὸ ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ δεχθοῦμε δηλαδὴ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁵³. Ἄν ὅμως παραμεληθῆ καὶ ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐπικρατήσῃ ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀμάθεια, τότε ἡ πίστη μας διαστρέφεται, ἡ ζωὴ μας διαφθείρεται καὶ ἐπικρατεῖ μέσα μας ἡ ἁμαρτία. Ἡ ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι μεγάλη ἀσφάλεια γιὰ νὰ ἀποφεύγομε τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ ἡ ἀγνοία της εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς ψυχῆς. Αὐτὴ ἡ ἀγνοία, λέγει, ὀδήγησε πολλοὺς στὶς αἰρέσεις καὶ

Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 133-145 κ.ἄ. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. Δ', Περίοδος θεολογικῆς ἀκμῆς, δ' καὶ ε' αἰῶνες, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 36-40 ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ. Βλ. καὶ Χρ. ΚΡΙΚΩΝΗ, Ἡ παράδοση καὶ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ΠΑΤΕΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, τ. Α', University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 205 ἔ.

51. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ... PG 48, 991.

52. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 51, 87.

53. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία α', Εἰς Ματθαῖον α', PG 57, 13-14. Ὁμιλία β', Εἰς Γένεσιν β', PG 53, 28.

ἔφερε τὴ διεφθαρμένη ζωὴ⁵⁴. Ὁ ἱερός πατὴρ σημειώνει ὅτι γνώση τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν σημαίνει ὅτι ἀπλῶς γνωρίζομε διανοητικὰ τὸ περιεχόμενό της καὶ ὅτι ἀποκτήσαμε τὰ ἱερὰ βιβλία. Σημαίνει κατανόηση τῶν ἱερῶν νοημάτων της καὶ βίωση τοῦ πνεύματός της⁵⁵. Καὶ τονίζει, ὅποιος δὲν συμμορφώνεται μὲ τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, τότε βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ αὐτὴν καὶ διακηρύττει ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ὁ μοναδικὸς ἀθθεντικὸς διδάσκαλος κάθε χριστιανοῦ⁵⁶. Ἀναγνωρίζει ὅμως ἐπίσης ὅτι καὶ ἡ ἱερὰ Παράδοση ἔχει τὴν ἴδια ἀθθεντία μὲ τὴν Ἁγία Γραφή⁵⁷. Χαρακτηριστικὰ τονίζει πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Θεσσαλονίκης «*στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις*»⁵⁸. Καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ αὐτὸ «φαίνεται ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δὲν τὰ παρέδωσαν ὅλα μὲ ἐπιστολές, ἀλλὰ πολλὰ παρέδωσαν καὶ ἀγράφως· παρόμοια καὶ ἐκεῖνα (τῆς Παραδόσεως), ὅπως καὶ αὐτὰ (τῆς Γραφῆς) εἶναι ἀξιόπιστα, ὥστε νὰ θεωροῦμε καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ἀξιόπιστη. Συνεπῶς, εἶναι Παράδοση, μὴ ζητᾶς τίποτε περισσότερο⁵⁹. Ἀμφοτέρως εἶναι θεόπνευστες⁶⁰. Μὲ τὴν Ἁγία Γραφή ὁμιλεῖ στοὺς πιστοὺς τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ ὁποίου ἔγραψαν οἱ ἅγιοι συγγραφεῖς τὰ βιβλία της. Εἶναι λοιπὸν αὕτη ἡ Ἁγία Γραφή ἀλάνθαστη καὶ θεόπνευστη⁶¹, παρατηρεῖ ὁ ἱερός πατὴρ.

Πεποίθηση τοῦ Χρυσόστομου ἦταν ὅτι ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι ἀνάγκη καὶ ἀπαράβατον καθήκον ὅλων τῶν πιστῶν, καθ' ὅσον συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ ἀσφάλεια τῶν ψυχῶν, δηλαδή μὲ τὴν ἴδια τὴ σωτηρία. Μὲ πατρικὸ ἐνδιαφέρον προτρέπει τοὺς ἀκροατές του νὰ ἀποκτήσουν τὰ ἱερὰ βιβλία ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἐπιδεικνύουν καὶ νὰ ἐπιδεικνύονται ὅπως συνέβαινε

54. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον γ', PG 48, 995. Πρὸβλ. Εἰς Ρωμαίους, PG 60, 391-392. Βλ. ΣΤ. ΣΑΚΚΟΥ, Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὡς ἐρμηνευτής, Πρακτικὰ ΙΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου μὲ θέμα: «Ἱερός Χρυσόστομος», Θεσσαλονίκη 1996, σ. 280 ἔ..

55. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία στ', Κατὰ Ἰουδαίων στ', PG 48, 913.

56. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία θ', Εἰς Κολασσαίους α', PG 62, 361.

57. Α' Κορινθίους 11, 2· 15, 1· Ε. 3, 3-4· Α' Θεσσαλονικεῖς 3, 4.4.1· Β' Θεσσαλονικεῖς 2, 5 καὶ 15· Β' Τιμόθεον 1, 3.

58. Β' Θεσσαλονικεῖς 2, 15.

59. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Β' Θεσσαλονικεῖς 4, 2, PG 62, 488.

60. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Περὶ Ἰερωσύνης ε', PG 48, 645. Ὁμιλία α', Εἰς Ἰωάννην α', PG 59, 26.

61. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία μζ', Εἰς Ἰωάννην α', PG 59, 263 καὶ Ὁμιλία λδ', Εἰς Α' Κορινθίους στ', PG 61, 294.

σὲ πολλούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὰ μελετοῦν καθημερινά⁶². Κατακρίνει μὲ μεγάλη πικρία τὴν προβαλλόμενη δικαιολογία ὅτι οἱ διάφορες φροντίδες τῆς καθημερινῆς ζωῆς δὲν τοὺς ἀφήνουν χρόνο νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς· Μὴ μοῦ ἀναφέρει κανεὶς ἐκεῖνα τὰ ἀξιοκατάκριτα λόγια ὅτι εἶμαι ἀπασχολημένος μὲ τὰ δικαστήρια, τὰ κοινωνικά, πολιτικά θέματα, τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐργασία, τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά καὶ τόσα ἄλλα καὶ ὅτι δὲν εἶναι δική μου δουλειὰ ἢ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ ἐκείνων ποὺ εἶναι μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ κυρίως ἐκείνων ποὺ ἀρνήθηκαν τὰ ἐγκόσμια καὶ ζοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ, στὶς ἐρημίες καὶ στὶς βουνοκορφές, δηλαδὴ τῶν μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν. Εἶναι, λέγει, περισσότερο δική σου παρὰ ἐκείνων. Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς κοινωνίας ἔχουν τὴν ἴδια καὶ ἀπαράλλαχτη ἀνάγκη μὲ ἐκείνους ἀπὸ τὴ βοήθεια τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Οἱ ἄνθρωποι τῆς κοινωνίας εὐρισκόμενοι σὲ συνεχῆ βιοπάλη καὶ ἀγῶνα γιὰ τὴν καθημερινότητα, μὲ τὰ οἰκογενειακὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ προβλήματα καὶ συνεχεῖς δυσκολίες δέχονται πιὸ πολλὰ τραύματα, γι' αὐτὸ χρειάζονται περισσότερα φάρμακα.

Σχετικῶς ἀναφέρει: «Μὴ γάρ μοι λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ῥήματα ἐκεῖνα, καὶ πολλῆς καταγνώσεως ἄξια, ὅτι... τὰ τῆς πόλεως πράττω πράγματα, τέχνην μετέρχομαι, γυναῖκα ἔχω, παιδιά τρέφω, οἰκίας προϊσταμαι, ἀνὴρ εἰμὶ βιωτικός· οὐκ ἔστιν ἐμὸν Γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ἀποταξαμένων, τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων κατειληφόντων, τῶν τοῦτον τὸν βίον ἐχόντων διηνεκῶς. Τί λέγεις ἄνθρωπε; οὐκ ἔστι σὸν ἔργον Γραφαῖς προσέχειν, ἐπειδὴ μυρίαὶς περιέκλη φροντίσι; Σὸν μὲν οὖν μᾶλλον ἔστιν ἢ ἐκείνων. Οὐ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι χρῆζουσι τῆς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν βοηθείας, ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι πραγμάτων πολλῶν. Οἱ μὲν γὰρ μοναχοὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπαλλαγέντες θορύβων, καὶ τὰς καλύβας ἐν ἐρημίᾳ πηξάμενοι, καὶ πρὸς οὐδένα κοινὸν οὐδὲν ἔχοντες, ἀλλ' ἐμφιλοσοφοῦντες μετὰ τῆ τῆς ἡσυχίας ἐκεῖνης γαλήνῃ, καθάπερ ἐν λιμένι καθήμενοι πολλῆς τῆς ἀσφαλείας ἀπολαύουσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ καθάπερ ἐν μέσῳ πελάγει σαλεύοντες, καὶ μυριῶν ἁμαρτημάτων ἀνάγκας ἔχοντες συνεχοῦς καὶ διηνεκοῦς ἀεὶ δεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν παρακλήσεως. Ἐκεῖνοι πόρρω τῆς μάχης κάθηνται, διόπερ οὐδὲ πολλὰ δέχονται

62. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον β', PG 48, 993. Πρβλ. Ὁμιλία λβ', α. Εἰς Γένεσιν 35, 1, PG 53, 321. Ὁμιλία λστ', Εἰς Α' Κορινθίους στ', PG 61, 314. Ὁμιλία λβ', Εἰς Ἰωάννην, γ', PG 59, 186-187 καὶ 53, 3, PG 59, 296. Καὶ Ὁμιλία ιθ', Εἰς Πράξεις δ', PG 60, 155.

τραύματα· σὺ δὲ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔστηκας, καὶ συνεχῶς δέχῃ τὰς πηγὰς· διὸ καὶ πλειόνων σοι δεῖ τῶν φαρμάκων...»⁶³.

Ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν εἶναι ὑποχρέωση μόνον ὀρισμένων ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅλων τῶν πιστῶν· δὲν εἶναι μόνον γιὰ ὄσους εἶναι μέσα στὴν Ἐκκλησία ἢ γιὰ τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς βιοπαλαιστὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀπευθυνόμενος στοὺς τελευταίους, τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν στὸν κόσμον, τοὺς κοσμικοὺς, τοὺς συμβουλευε λέγοντας· «ἀκούσατε ὅσοι ἔστε κοσμικοί, καὶ γυναικὸς καὶ παίδων προΐστασθε, πῶς καὶ ὑμῖν ἐπιτρέπει τὰς Γραφὰς τὸ ἀναγινώσκειν· καὶ οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς». Καὶ συνεχίζων τονίζει· «Ἀκούσατε, παρακαλῶ, πάντες οἱ βιωτικοί, καὶ κτᾶσθε βιβλία φάρμακα ψυχῆς». «Εἰ μηδὲν ἔτερον βούλεσθε, τὴν γοῦν Καινὴν κτήσασθε, τῶν Ἀποστόλων τὰς Πράξεις, τὰ Εὐαγγέλια διδασκάλους διηνεκεῖς». τοὺς συνιστᾷ νὰ ἀποβάλουν τὶς κακὲς αὐτὲς συνήθειες καὶ νὰ ἀρχίσουν ἀμέσως ὅλοι νὰ μελετοῦν τὴν Ἁγία Γραφή. Καὶ τονίζει ὅτι πρέπει ὅλοι νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ αἰτία ὅλων τῶν κακῶν στὴ ζωὴ τους εἶναι «τὸ μὴ εἰδέναι τὰς Γραφὰς»⁶⁴. Ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θεραπευτικὸ χαρακτηριστὴρ τῆς ἔχει καὶ προληπτικὸ⁶⁵. «πολλὰ ἐστὶ τὰ πολιορκοῦντα τὴν ἡμετέραν ψυχὴν· καὶ δεῖ τῶν θείων φαρμάκων ἡμῖν, ἵνα καὶ τὰ γινόμενα ἔλκη θεραπεύσωμεν, καὶ τὰ μηδέπω μὲν γινόμενα, μέλλοντα κατασβέννυντες καὶ ἀποκρούμενα διὰ τῆς συνεχοῦς τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσεως». Ἔτσι, τονίζει «Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστὶν τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς»⁶⁶. Μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς οἱ πιστοὶ λαμβάνουν τὴν ἀναγκαῖα καὶ κατάλληλη γιὰ τὴν ψυχὴν τροφήν⁶⁷. «Καὶ ὅπερ ἡ σωματικὴ τροφή προὐκ τῆς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ἰσχύος, τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν τῇ ψυχῇ γίνεται. Τροφή γάρ ἐστὶ πνευματικὴ, καὶ νευροὶ τὸν λογισμὸν, καὶ ἰσχυρὰν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, καὶ εὐτονωτέραν καὶ φιλοσοφικωτέραν»⁶⁸.

63. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 48, 992.

64. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 62, 361-362.

65. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 48, 993.

66. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 48, 993.

67. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία κα', Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53,184.

68. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία κθ', Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53,262. Ὁμιλία δ', Περὶ Μετανοίας, PG 49,299. Ὁμιλία γ', Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53,32. Ὁμιλία λε', Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53,321. Ὁμιλία γ', Εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων Γραφῶν, PG 51,9. Ὁμιλία κ', Εἰς τὰς Πράξεις, PG 60,155 ἔ. κ.α.

Ἡ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ καὶ ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ καλύτερου φίλου. Μόνο στὰ λόγια τῆς Ἀγίας Γραφῆς μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς πραγματικὴ παρηγοριὰ καὶ ἀνάπαυση, γιατί διαβάζοντας αὐτὴν συνομιλεῖ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεό⁶⁹.

Ἡ προβαλλόμενη δικαιολογία, ὀφείλεται στὴν ἀμέλεια καὶ ἀδιαφορία ποὺ δείχνουν γιὰ τὴ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Γι' αὐτὸ τοὺς προτρέπει «*Τοῦτο ἀεὶ παρακαλῶ καὶ παρακαλῶν, οὐ παύσομαι, ἵνα, τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει συνεχῶς ἐνδιατριβήτε*»⁷⁰.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὁμιλιῶν του, ὅταν διεπίστωνε ὅτι κάποιοι ἀπὸ τὸ ἀκροατήριό του δέν τὸν πρόσεχαν, τοὺς ἔκανε παρατηρήσεις καὶ τοὺς συνιστοῦσε νὰ προσέχουν τοὺς θεῖους λόγους καὶ μακάριζε ὅσους ἐπρόσεχαν. Καὶ γιὰ νὰ κατανοοῦν καλύτερα τοὺς θεῖους λόγους τῆς Ἀγίας Γραφῆς τοὺς συμβούλευε νὰ μελετοῦν ἐκ τῶν προτέρων στὸ σπῆτι τους τὴν ἀγιογραφικὴ περικοπή· νὰ μελετοῦν μὲ προσοχὴ καὶ ἐνδιαφέρον κάθε νόημά της γιατί ὁμοιάζει μὲ χρυσορυχεῖο στὸ ὁποῖο ὁ χρυσορύχος φροντίζει νὰ συλλέγει ὄχι μόνο τὰ μεγάλα τεμάχια, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ τοῦ χρυσοῦ⁷¹. Τὴν μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς παραβάλλει ἐπίσης καὶ μὲ τὸ ἔργο τῶν δυτῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποβάλλονται σὲ μεγάλους κόπους καὶ κινδύνους τῆς ζωῆς τους γιὰ νὰ ἀνασύρουν ἀπὸ τὸ βυθὸ τοὺς πολύτιμους θησαυροὺς, τὰ «πετράδια». Παρ' ὅτι ἐκεῖνοι οἱ θησαυροὶ - τὰ πετράδια ὠφελοῦν μόνον ἐκείνους ποὺ τὰ ἀνακαλύπτουν, ἐνῶ συμβαίνει συχνὰ νὰ τοὺς βλάπτουν καὶ νὰ γίνονται ἀφορμὴ μυριῶν ναυαγιῶν ἢ ἀκόμη καὶ νὰ διεγείρουν τοὺς πλεονέκτες ἐναντίον τους χωρὶς στὴν πραγματικότητα νὰ τοὺς φέρνουν κάποιο κέρδος στὴ ζωὴ τους. Καὶ νὰ σημειωθῆ ὅτι αὐτά, οἱ θησαυροὶ - πετράδια, εἶναι ὑλικά πράγματα, ποὺ προκαλοῦν πλεονεξία καὶ φιλαργυρία· ἐνῶ οἱ θησαυροὶ ποὺ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή δέν προκαλοῦν κανένα φόβο καὶ ἀντιθέτως φέρουν μεγάλη εὐχαρίστηση⁷².

69. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 51, 90.

70. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς τὸν πωχὸν Λάζαρον α', PG 48, 991-992. Πρβλ. Ὁμιλία λε', Εἰς Γένεσιν β', PG 53, 323 καὶ Ὁμιλία γ', Εἰς Α' Τιμόθεον α', PG 62, 565. Βλ. Χρ. ΚΡΙΚΩΝΗ, Ἡ προσωπικότητα ἐνὸς πολυπαθοῦς Ἀγίου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ΠΑΤΕΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, τ. Α', University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 369. ἸΔΙΟΥ, σ. 377 ἑ.κ.ἀ.

71. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία α', Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας α', PG 49, 17-18 «Μὴ τοίνυν, μηδὲ τὰ νομιζόμενα εἶναι ψιλὰ τῶν Γραφῶν νοήματα παρατρέχωμεν· τῆς γὰρ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος χάριτος ἔστι καὶ ταῦτα... οὐχὶ τὰς μάζας τοῦ χρυσοῦ μόνον ἀναιροῦνται, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα μετὰ πολλῆς συλλέγουσι τῆς ἀκριβείας... Καὶ ἀρκεῖ ῥῆμα πολλὰκις ἔν λαβόντας ἐντεῦθεν, πάσης τῆς ζωῆς ἔχειν ἐφόδιον» καὶ PG 48, 991.

72. Ἰω. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία ιδ', Εἰς Γένεσιν, α', PG 53, 111.

Χαρακτηρίζει τη μελέτη της Ἁγίας Γραφῆς ὡς «πνευματικὸν λειμῶνα» καὶ «παράδεισον τρυφῆς», ἀνώτερον ἀπὸ τὸν παράδεισον τῆς Ἐδέμ, γιατί στο νέο παράδεισο ὁ Θεὸς τὸν φύτευσε στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι στὴ γῆ. Τὸν παράδεισο αὐτὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὸν «ἐξήπλωσε πανταχοῦ τῆς γῆς» καὶ «εἰς τὰ πέριχα τῆς οἰκουμένης», γιατί «πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὰς Γραφὰς ἤπλωσαν»⁷³.

Κατὰ τὸν Χρυσόστομο ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔχει σωτηριολογικὸ χαρακτήρα καὶ ἀποτέλεσμα. τὶς ὅποιες δυσκολίες κατανοήσεως κάποιων σημείων τῆς Ἁγίας Γραφῆς ποὺ προέβησαν μερικοὶ θεωρεῖ ὅτι μποροῦν νὰ ξεπεραστοῦν μὲ τὶς συμβουλὲς πρὸς ἔμπειρων διδασκάλων ἢ μὲ τὴ φώτιση τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε ἰδιαίτερα ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀπλὴ στὰ νοήματά της καὶ σαφῆς στο περιεχόμενό της, ὥστε καὶ οἱ πρὸς ἀμαθεῖς νὰ μποροῦν νὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν μελέτη-ἀνάγνωσή της ἢ ἀπὸ τὴν ἀκρόασή της⁷⁴. Γι' αὐτὸ καὶ σημειώνει ὅτι ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς πρέπει νὰ γίνεται μὲ κατάλληλη διάθεση καὶ σοβαρότητα, μὲ προθυμία καὶ καθαρότητα ψυχῆς⁷⁵. Μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις θὰ κατορθῶναι ὁ κάθε ἀναγνώστης της νὰ κατανοεῖ τὰ πρὸς δυσνόητα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὥστε νὰ μὴν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητη ἡ βοήθεια διδασκάλου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ γίνῃ διδάσκαλος τῶν ἄλλων. Ἄν πάρα ταῦτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κατανοεῖ, τότε ὀφείλει νὰ προσφύγει σὲ διδάσκαλο ἢ εἰδικὸ ἐρμηνευτὴ τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁷⁶.

Ἐπειδὴ ὁ Χρυσόστομος ἐγνώριζε καλὰ ὅτι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχαν τὶς ἀπαραίτητες πνευματικὲς προϋποθέσεις καὶ τὶς κατάλληλες ἀπαιτούμενες γνώ-

73. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 51, 87.

74. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, PG 48, 994. «Οἱ Ἀπόστολοι καὶ Προφῆται... σαφῆ καὶ δῆλα τὰ παρ' ἐαυτῶν κατέστησαν ἅπασιν, ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδάσκαλος, ἵνα ἕκαστος καὶ δι' ἐαυτοῦ μανθάνειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μόνης τὰ λεγόμενα». Τόσο στὰ ἱστορικὰ σημεῖα, ὅσο καὶ στὰ θαύματα τῶν Εὐαγγελίων, θεωρεῖ «γνώμιμα τῶν τυχόντι καὶ σαφῆ». Αὐτόθι.

75. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία ιθ', Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, PG 49, 196, Ὁμιλία β', Εἰς Ματθαῖον, PG 57, 24-30, Ὁμιλία μζ', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 263 καὶ Ὁμιλία κγ', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 138 καὶ PG 62,361 κ.ά.

76. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία γ', Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον ..., PG 48, 995 «Λάβε μετὰ χειρὸς τὸ βιβλίον· ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν ἅπασαν καὶ τὰ γνώριμα κατασχών, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ ἀσαφῆ πολυλάκις ἀπελθε· κἂν μηδυνθῆς τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀναγνώσεως· εὗρεν τὸ λεγόμενον, βάδιον πρὸς τὸν σοφώτερον, ἐλθέ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀνακοίνοσαι περὶ τῶν εἰρημένων, πολλὴν ἐπίδειξι τὴν σπουδῆν· κἂν ἴδῃ σὲ ὁ Θεὸς τοσαύτῃ κεκορημένον τῇ προθυμίᾳ, οὐ περιόψεται σου τὴν ἀγροπνίαν καὶ τὴν φροντίδα, ἀλλὰ κἂν ἄνθρωπος, μὴ διάξῃ τὸ ζητούμενον αὐτὸς ἀποκαλύψει πάντως. Ἀναμνήσθητι τοῦ εὐνοῦχου τῆς βασιλίδος Αἰθιόπων...» κ.ά.

σεις για να κατανοήσουν την Άγία Γραφή, ο ίδιος αφιέρωσε τη ζωή του στο κήρυγμα με το οποίο έρμήνευε τα ιερά κείμενά της και έτσι αναδείχθηκε ως ο κατ'έξοχην κήρυκας-έρμηνευτής της Άγίας Γραφής για τους πιστούς χριστιανούς. Γι' αυτό και συνιστούσε να ακολουθούν την προτροπή του Κυρίου προς τους 'Ιουδαίους «*Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς*»⁷⁷. Για όλους αυτούς τους λόγους τονίζει την αναγκαιότητα να μελετοῦν την Άγία Γραφή και τὰ μικρὰ παιδιὰ και να ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἐκπαίδευσής τους. Διότι, παρατηρεῖ, ἡ θρησκευτικὴ παιδεία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν κλασικὴ, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη –ἀλλὰ και κάθε ἄλλη– θεωροῦνταν ἰδανικὴ γιὰ κάθε νέο. Τὰ παιδιὰ, λέγει, ἔχουν ἀνάγκη «*τρόπων*» και ὄχι «*λόγων*», ἔχουν ἀνάγκη «*ἡθους*» και παραδείγματος και «*οὐ δεινότητος, ἔργων, οὐ ρημάτων*»⁷⁸.

Ἐπειδὴ συχνὰ ἡ κατ' ἰδίαν μελέτη και χρῆση τῆς Άγίας Γραφῆς ὀδηγοῦσε σὲ ἐκτροπὲς και ὑπερβολές, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια πολλῶν πλουσίων να προμηθεύονται χρυσοποικίλτες Γραφές με τὶς ὁποῖες στόλιζαν τὶς βιβλιοθηκὲς τῶν πολυτελῶν οἰκιῶν τους ἢ ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια γυναῖκες και μικρὰ παιδιὰ να κρεμοῦν εὐαγγέλια σὸ λαιμὸ τους ὡς διακοσμητικὰ, ὁ Χρυσόστομος συμβουλεύει ἀντίθετα να ἔχουν τὰ παραγγέλματα τοῦ Εὐαγγελίου γραμμένα στὶς καρδιές και σὸ νοῦν τους. Διότι ἡ Άγία Γραφή δέν εἶναι ἀπλὸ κόσμημα και στολίδι γιὰ τὸ λαιμὸ και τὸ στήθος, ἀλλὰ ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο τῆς καρδιᾶς κάθε χριστιανοῦ γιὰ να ἀποκτήσει τὴ σωτηρία του και τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ⁷⁹. Ἡ κατ' ἰδίαν μελέτη τῆς Άγίας Γραφῆς ἦταν μιὰ σημαντικὴ πράξη και ἓνα εἶδος ἱεροτελεστίας, γι' αὐτὸ και ἐπεβάλλετο προηγουμένως ὁ ἀναγνώστης ἀκόμη και να πλένει τὰ χέρια του⁸⁰. Ἀλλὰ και ὅσοι ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς δέν μποροῦν να ἀγοράσουν τὴν Άγία Γραφή, ὑπάρχει ἡ δυνατότητα στὸς ἱεροὺς Ναοὺς κατὰ τὴ λα-

77. Ιω. 5, 39 και ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, 'Ομιλία κδ', Εἰς Γένεσιν, PG 53, 206, «...ἀλλὰ χρεῖα και πολλῆς ἐρεῦνης ἐστὶν ἡμῖν, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς λαθεῖν τῶν ἐν τῷ βάθει κειμένων...» και 'Ομιλία ιβ', Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53, 118 και 183, 'Ομιλία ιε', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 97, 'Ομιλία κα', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 127 και 'Ομιλία νγ', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 295 και 'Ομιλία στ', Εἰς Β' Τιμόθεον, PG 62, 631 κ.ά.

78. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 62, 152. Καὶ στὴ Δύση κατὰ τὸν Ἰερώνυμον ἡ Άγία Γραφή ἦταν σχολικὸ βιβλίον και εἶχαν τὴν σειρά Ψαλμοί, Παροιμίες Σολομώντος, Ἐκκλησιαστής, Ἰώβ. Μετὰ ἀκολουθοῦσαν τὰ Εὐαγγέλια, Πράξεις Ἀποστόλων, Ἐπιστολές· μετὰ ἦταν οἱ Προφῆτες Πεντάτευχος, Παραλειπομένων βιβλία, Ἑσδρας, Ἑσθήθ, Ἄσμα Ἄσμάτων. HARNACK A., *Über den privaten Gebrauch der heiligen Schriften in der alter Kirche*, Leipzig 1912, σ. 86 ἔ.

79. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 49, 196 και PG 48,993 «...και ἡμῖν ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἐστὶν ἀποστολικὰ και προφητικὰ βιβλία και πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος και ὠφέλιμος».

80. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 59, 296.

τρεία, όπου αναγινώσκονται άγιογραφικές περικοπές να γνωρίσουν τὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁸¹.

Ὅποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ κύριο θέμα τῆς ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου, ἔρμηνευτικό, δογματικό, ἑορταστικό, στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἀναπτύσσει θέμα ἠθικό ἢ πρακτικό, ὅπως κάνει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὶς Ἐπιστολές του. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δείχνει ὅτι ὡς πνευματικὸς Πατέρας ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πνευματικὴ πρόοδο καὶ προκοπὴ τῶν πιστῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν του, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἀνακόψει τὴν ἐκκοσμίκευση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διαποτίσει τὴν κοινωνία μὲ πνεῦμα πραγματικῆς χριστιανικῆς ἀγάπης⁸².

Τὸ πόση μεγάλη σπουδαιότητα ἔχει ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς γιὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο ἀποδεικνύεται πῶς πολὺ ἀπὸ τὴν πληθώρα χρήσης χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς ποὺ ἀνευρίσκονται σὲ ὅλα τὰ ἔργα του. Γιὰ κάθε θέμα ποὺ ἀπασχολοῦσε τὸ ποιμνίό του, κατέφευγε στὴν Ἁγία Γραφή, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσε ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματά του καὶ ἐπέλεγε τὰ πλέον κατάλληλα γιὰ τὴν κάθε περίπτωση ἀγιογραφικὰ χωρία, τὰ ὁποῖα προσήρμοζε ἐπιδέξια στὴν ἐπικαιρότητα⁸³. Οἱ ὁμιλίες του διαβάζονται ἀκόμη καὶ σήμερα μὲ εὐχαρίστηση πῶς πολὺ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως στὶς τράπεζες τῶν μοναχῶν. Ἡ ἐμμονὴ μας στὴν ἀναφορὰ τῶν ἀπόψεων ἰδίως τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτὸς καὶ ἀσχολεῖται εὐρύτερα μὲ τὸ θέμα αὐτὸ τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τονίζει τὴν ἰδιαίτερη σημασία τῆς γιὰ τὴν σωτηρία τῶν πιστῶν⁸⁴.

81. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία ια', Εἰς Ἰωάννην, PG 59, 78 καὶ Ὁμιλία νθ', PG 59, 324. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ὁμιλία η', Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους, PG 63, 75έ. Βλ. καὶ Ὑπόθεσις εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, PG 60, 391.

82. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π. Χ., Ἀνάγνωση, κατανόηση καὶ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, στὸ «Χρυσοστομικὸ Συμπόσιον». Ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ Θεολογία Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2007, σσ. 401-409.

83. CH. BAUR, *John Chrysostom and his time*, τ. 1-2, Ἀγγλ. μετφρ. St. M. Gonzaga, London-Glasgow 1959, σ. 1, 316, ἐπὶ τῇ βάσει πίνακος χωρίων τοῦ Montfaucon ἐπισημαίνει 18.000 ἀγιογραφικὰ παραθέματα στὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου· ὁμως στὴν πραγματικότητα ὁ ἀριθμὸς τους ὑπερβαίνει τὸ διπλάσιον κατὰ τὴν ἐπανεκδοσὴ τῆς Πατρολογίας τοῦ J. Migne ἀπὸ τὸν π. Ἰ. Διώτη, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ καθηγητοῦ Στ. Σάκκου. Τὰ χωρία ὁ ἱερός πατὴρ ἀνέφερε συνήθως ἀπὸ στήθους καὶ γι' αὐτὸ ἀρκετὰ δὲν συμφωνοῦν κατὰ λέξιν μὲ τὸ κείμενο, χωρὶς ὁμως νὰ ἀλλοιώνει τὸ νόημά τους. Βλ. ΣΤ. ΣΑΚΚΟΥ, Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὡς ἐρμηνευτής, Πρακτικὰ ἸΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου μὲ θέμα «Ὁ ἱερός Χρυσόστομος», Θεσσαλονίκη 1996, σ. 279.

84. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, PG 48,993-995. PG 53,513. PG 51,41-87. PG 56,110. PG 63,499 κ.ἄ.

γ) Ἐκ τῆς Ἀσκητικῆς καὶ Νηπτικῆς πατέρες.

Γὰ τὴν κατ' ἰδίαν μελέτη καὶ χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναφορὸς εὐρίσκονται καὶ στοὺς μεγάλους ἀσκητὲς καὶ νηπτικὸς πατέρες ἀπὸ τὸν 5^{ον} καὶ ἔπειτα αἰῶνες, στοὺς ὁποίους ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀποτελεῖ βασικὴ προσφιλή, πνευματικὴ ἐνασχόληση. Κατὰ τὸν Ἰωάννη Καρπάθιο, χαρακτηρίζεται «μακάριος», ὁποῖος «ἀπλήστως φάγεται καὶ πίεται εὐχὰς καὶ ψαλμούς... καὶ ἐπιρῶσει ἑαυτὸν τῇ ἐνδόξῳ τῆς Γραφῆς ἀναγνώσει...»⁸⁵.

Ἐνῶ κατὰ τὸν Μᾶρκον Ἀσκητὴν (5ος αἰ.) «τῆς θείας Γραφῆς τὰ ῥήματα, διὰ πράξεων ἀναγίνωσκε καὶ μὴ πλατυλόγει ἐπὶ ψιλοῖς τοῖς νοήμασι φυσιοῦμενος», τονίζων ἔτσι τὴν σπουδαιότητα τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ περιεχομένου τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ὄχι τὴν θεωρητικὴ ἐμβάθυνση⁸⁶.

Καὶ τοὺς νηπτικὸς πατέρες γενικὰ τονίζεται ἡ ἀναγκαιότητα συνύπαρξης τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς μὲ τὴν προσευχὴ. Μάλιστα ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς θεωρεῖ τὴν μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν προσευχὴ ὡς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ⁸⁷. Στοὺς μεγάλους νηπτικὸς πατέρες τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὸ κριτήριον τῆς κατὰ Χριστὸν βιωτῆς τῶν πιστῶν· διότι ἡ μὲν μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καθορίζει τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς, ἐνῶ ἡ προσευχὴ δια φωτίζει τὸ νοῦ τους γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόηση καὶ συνεχεῖ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Γι' αὐτὸ οἱ παραινέσεις καὶ συμβολὲς τῶν νηπτικῶν πατέρων ἔχουν ἐφαρμογὴ σὲ κάθε πιστὸν καὶ ὄχι μόνον στοὺς «αἰρουμένως ἡσύχως βιώναι». Κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον «οὐ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι (οἱ μοναχοί) χρῆζουσι τῆς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν βοηθείας ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι πραγμάτων πολλῶν»⁸⁸.

Τελικὰ ἡ κατ' ἰδίαν μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν ἀπασχολοῦσε μόνον τὸν Χρυσόστομο καὶ τοὺς λοιποὺς Καππαδόκες πατέρες, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς με-

85. Βλ. ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, «Κεφάλαια παραμυθητικά», Φιλοκαλία, τ. Α', ἔκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1994⁴, σ. 293.

86. Βλ. ΜΑΡΚΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, «Περὶ νόμου πνευματικοῦ», σ. 101, Φιλοκαλία τ. Α', ἔκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1974⁴.

87. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, 38, σ. 500, ἔκδ. ΒΕΠΕΣ. Βλ. ΧΡ. ΚΡΙΚΩΝΗ, Ἡ «θεουργικὴ σοφία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ διπλοῦν εἶδος τῆς Ἀληθείας». Καρποὶ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς καὶ δῶρα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, ΠΑΤΕΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, τ. Γ', University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 58-59 κ.έ.

88. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΡΓ 48,992.

τέλειτα πατέρες μέχρι και σήμερα, οί όποίοι έπαναλαμβάνουν, άλλα και στηρίζονται στη διδασκαλία τών Καππαδοκών Πατέρων για την αναγκαιότητα τής κατ' ιδίαν ανάγνωσης και μελέτης τής Άγίας Γραφής. Βεβαίως οί απόψεις τών μεγάλων πατέρων και ιδίως τών Καππαδοκών, ως και τών μεγάλων άσκητών νηπτικών αποτέλεσαν στην ιστορική πορεία τής Έκκλησίας, άλλα και αποτελούν τον όδοδείκτη τής πνευματικής πορείας τών πιστών.

Η σύντομη αναφορά μας στις απόψεις μερικών μόνον πατέρων σχετικά με την κατ' ιδίαν, άλλα και δημόσια μελέτη τής Άγίας Γραφής, ελπίζουμε ότι δίδουν άφορμές για ευρύτερη ένασχόληση κάθε ενδιαφερόμενου με τó θέμα αυτό, πράγμα πού θα έχει μιá ιδιαίτερη θεολογική σημασία, άλλα και απαραίτητη θεμελίωση τών σχέσεων τών πιστών κάθε έποχής με τή μελέτη τής Άγίας Γραφής. Οί Πατέρες διδάσκουν και επιβάλλουν την κατ' ιδίαν μελέτη τής Άγίας Γραφής και ή Έκκλησία μας κάνει ευρεία χρήση της στην λατρευτική της πράξη⁸⁹.

Σήμερα, όπως είναι γνωστό, ή Άγία Γραφή διδάσκεται στα σχολεία όλων σχεδόν τών βαθμίδων τού χριστιανικού κόσμου και μελετάται άτομικά και όμαδικά άκόμη και στους Ίερούς Ναούς και μάλιστα καταβάλλεται προσπάθεια από τους ιερείς για την ευρύτερη διάδοσή τους σέ συνδυασμό με τή θεία λατρεία.

Έν συμπεράσματι, κατά την διδασκαλία τών Πατέρων τής Έκκλησίας και ειδικά τών Καππαδοκών, ή Άγία Γραφή πρέπει νά μελετάται και κατ' ιδίαν άλλα και παράλληλα νά βιώνεται και δημόσια μέσα στην Έκκλησία με την ένεργό και ένσυνείδητη συμμετοχή τού κάθε πιστού στή λατρευτική και μυστηριακή ζωή του.

89. Βλ. Ιω. ΓΑΛΑΝΗ, 'Η κατ' ιδίαν χρήση τής Άγίας Γραφής στην Όρθόδοξη παράδοση, σσ. 99-102.